

Demokrácia felsőfokon

„Végre meg kell válaszolni a nyugat-lothiani kérdést”, jelentette ki David Cameron brit miniszterelnök a skóciai népszavazást követő péntek kora reggeli sajtónyilatkozatában. Mint a másnapi brit újságokból ez fényesen kiderült, a téma fontosságát illetően szinte teljes az egyetértés a legkülönbözőbb pártállású angol és skót politikusok között. Megszólt az utca embere is; mindenki úgy gondolja, hogy a „nem” népszavazási győzelme több kérdést nyitott meg, mint amennyit lezárt. Igaz lesz a klasszikus mondas: mindent meg kell változtatni ahhoz, hogy semmi se változzon.

West Lothian

De mi is ez a nyugat-lothiani kérdés? West Lothian egy skót megye, a fővárostól, Edinburghtól nyugatra. 1977-ben, amikor még messze nem létezett skót parlament és autonómia, egy munkáspárti képviselő felvetette, hogyha valaha lesz ilyesmi, akkor az angoloknak is jár az önrendelkezés. Vagyis ha létrejön az önálló skót parlament, amelyben skót képviselők döntenek a hatáskörükbe utalt ügyekről, akkor előbb-utóbb szükség lesz külön angol parlamentre is, ahol kizárólag angol képviselők dönthetnek csakis az angol választókat érintő ügyekről. Ez a teljesen logikus felvetés azért jelentkezik, mert a londoni Westminster parlament nem angol képviselőház: ott az Egyesült Királyság minden részéből választott képviselők ülnek és határoznak nemcsak az egész uniót érintő kérdésekről, hanem a gyakran kizárólag Angliát érintő ügyekről is. Valóban felmerül a kérdés, hogy vajon miért szavazhatnak skót, walesi és észak-írországi képviselők kizárólag az angliai választókra vonatkozó ügyekben olyan körülmények között, amikor az angol képviselők már nem szólhatnak bele skót, walesi és észak-ír belügyekbe? Ha tehát létrejön a skót, walesi és észak-írországi önálló parlament, akkor kell lennie külön angol parlamentnek is.

Birodalmi szerkezet

Ennek a nyilvánvalóan féldoldalas és kiegyensúlyozatlan népképviseleti berendezkedésnek történelmi okai vannak. A Westminster parlament eredetileg angol találmány volt, az angol királyok hatalmának korlátozására jött létre. Mindannyian tanultunk az 1215 júniusában elfogadott Magna Cartáról, amely Európában az első ilyen jellegű dokumentum volt. Amikor az angol királyok hatalma növekedett, és egyre újabb területekre terjedt ki, akkor ezzel párhuzamosan terjedt ki az angliai parlament tevékenységének területi hatálya. 1707-ben azután Anglia és Skócia az akkor még létező külön skót parlament határozatával egyesült, és az addig önálló skót képviselők szépen, kényelmesen bevonultak Westminsterbe. Ezzel a mozdulattal a westminsteri parlament megszűnt angol parlamentnek lenni, létrejött a brit képviselőház.

Noha a walesi és az írországi fejlemények ettől jelentősen különböztek, elsősorban azért, mert szó sem volt önkéntes csatlakozásról, a népképviselet fejlődése szempontjából a végeredmény ugyanaz: a Westminster parlament birodalmi jellegű intézménnyé vált. Noha az ír sziget déli része 1921-ben független köztársasággá kiszakadt a brit birodalomból, a maradék Észak-Írország nem kapott önálló parlamentet. Az Egyesült Királyság három kis nemzete – a skót, a walesi és az észak-írországi – a huszadik század legvégéig nem rendelkezett érdemi autonómiával. Ezt a mindenkori brit parlamenti berendezkedés hűen tükrözte.

Nyelv nélküli nemzetek

Azt írom, hogy három kis nemzet, mert így nevezi őket mindenki az Egyesült Királyságban: three small nations. Senki egy másodpercig nem vonja kétségbe, hogy a skót, a walesi és az észak-írországi lakosság önálló nemzetet képez. Látnunk kell azonban, hogy ez a nemzetfogalom egészen mást takar, mint amit mi itt Közép-Európában megszoktunk: elsősorban politikai nemzetet, amelyben az állandó lakhely a legfontosabb nemzetképző tényező, másodsorban kultúrát és történelmet. Csak végül és legutolsósorban, a globalizáció és a tömeges bevándorlás korában nagyon halványan nyelvi-etnikai keret.

Természetesen van ósrégi skót,

walesi és ír nyelv, léteznek szótárak, szép számmal jelennek meg könyvek, újságok, esetenként még rádió- és televízió-műsorok is hallhatók, illetve láthatók az eredeti kelta, illetve brit nyelveken. A három nyelv azonban nem eszköze a mindennapi társalgásnak vagy a hivatalos érintkezésnek. Még az immár csaknem száz éve önálló Ír Köztársaságban is messze az angol nyelv uralkodik, noha rengeteg eszközt bevetnek annak érdekében, hogy a beszélt ír nyelv újjászüllessen a hétköznapi életben.

A mostani politikai csaták szemszögéből nézve azonban rendkívül figyelemre méltó, hogy a három kis nyelv közül éppen a skót a legkevésbé használatos, miközben az önrendelkezési törekvések Skóciában a legerősebbek. A legjobb párhuzamot, vagy inkább legélesebb ellentétet Wales kínálja, ahol a brit eredetű helyi nyelvet jóval többen értik és bizony használják is. Ennek ellenére a walesi önállósági mozgalmak sokkal gyengébbek, mint a skóciaiak. Ezt bizonyítja az is, hogy amikor 1999-ben a három kis nemzet politikai önrendelkezése fontos állomáshoz érkezett azzal, hogy helyi parlamentek születtek, a skót parlamentet csupán „helyreállították” Edinburgh történelmi Holyrood negyedében, a walesiek viszont mindössze egy „népi gyűlést” kaptak (Welsh Assembly), amelyet még csak nem is hívnak parlamentnek, és aminek a hatásköre jóval szűkebb, mint a helyreállított Holyrood parlamenté. A nyelv nemcsak a lélek tükré, hanem a jogé és a politikái is!

Demokrácia és föderáció

Noha az Egyesült Királyság más okokból méltán nevezhető a politikai demokrácia szülőhazájának, a szabadság fejlődése a legutóbbi időkig nem talált magának nemzeti formákat. Ha ugyanis elismerték és bevallottak négy nemzet uniója képezi az Egyesült Királyságot, akkor ennek a nemzeti önrendelkezés szempontjából leginkább a szövetségi (föderatív) vagy a laza társulási (konföderatív) berendezkedés felelt volna meg. (Ez utóbbinak szép példája Svájc: igazi Eidgenossenschaft, német tükörfordításban „esküszövetség”, franciául Confédération, olaszul pedig Confederazione.)

A szövetségi berendezkedéssel társuló politikai demokrácia történelmi mintapéldája az Amerikai Egyesült Államok (USA), legmodernebb európai leképezése pedig a második világháború romjain tudatosan felépített új Német Szövetségi Köztársaság (Bundesrepublik Deutschland). Figyelemre méltó azonban, hogy a nyugati államfejlődés eme két példája nem tekinthető több nemzet uniójának, a nemzeti elem egyikük esetében sem államszerkezet-képző tényező. Az Egyesült Államokban egyre inkább etnikai sokszínűség uralkodik,

de mindenki az egységes amerikai nemzet tagja. Németország egyszínű nemzeti térképű állam. Noha etnikai értelemben egyre tarkább, szövetségi tekintetben rendkívül egyenletlen: a 16 milliós Észak-Rajna-Vesztfália és a 12 milliós Bajorország ugyanúgy egyetlen tartomány, mint Bréma és kikötője alig több mint félmillió városállama, vagy a kevesebb mint négy millió lakosú főváros, az immár újra-egyesült Berlin. Ettől azonban még működik a demokrácia, noha a jelzett államszerkezeti egyenletlenség időnként politikai feszültségek és pénzügyi viták forrása.

A szövetségi (föderatív) berendezkedés elterjedt a fejlődő világban is, példaként említhető Mexikó, Brazília vagy Nigéria. Szövetségi berendezkedést találhatunk nem demokratikus államok keretében is, ennek legjobb példája Oroszország. Látható tehát, hogy a szövetségi berendezkedés önmagában csak forma, de nem tartalom; lehet föderatív keret népszerűség nélkül, de létezhet népszerű szövetségi államforma híján is. Az Egyesült Királyság eddigi története ez utóbbira kiváló példa.

Irány a szövetségi berendezkedés

A forma azonban sohasem üres, hanem mindig tartalmas forma. Ha a társadalmi fejlődés során a nemzeti tényező döntő szemponttá emelkedik, egyúttal a demokrácia elég erős ahhoz, hogy teret engedjen új szempontok megjelenésének, akkor a szövetségi államforma egyre vonzóbbá válik, és kedvező körülmények között az államjogi fejlődés elindulhat ebbe az irányba.

Megfogalmazható tehát a szeptember 18-i skót népszavazás igazi történelmi jelentősége: a demokratikus politikai tartalmú Egyesült Királyság államfejlődése elindult a szövetségi állammá válás útján. A skót nemzet öntudatra ébredése eljutott arra a pontra, hogy az egyébként mindig elismert önálló skót nemzet saját jogán államalkotó politikai tényezővé lépett elő, a brit demokrácia pedig eléggé érett ahhoz, hogy a nemzeti elem elismerje az állam szerkezetét meghatározó tényezőként. Abszolút lényeges, hogy a mély hagyományokkal rendelkező brit demokrácia nem törekedett arra, hogy megakadályozza a skót nemzeti törekvéseket akár még abban a formában sem, hogy a skót nemzet önálló államot hozzon létre. Mivel azonban a skót nemzet szabad és tiszta népszavazással elutasította az állami függetlenséget, most szinte bizonyossá vehető, hogy a brit államfejlődés iránya a szövetségi szerkezet kialakítása lesz.

Tisztelet Katalóniának

Ez a címe George Orwell 1938-ban megjelent könyvének, amelyben emléket állít azoknak az antifasiszta felkelőknek, akik a spanyol polgárháborúban a de-

mokrácia oldalán harcoltak. Ez utóbbi kiemelés nagyon lényeges. Orwell ugyanis ahhoz az anarchista párthoz (POUM - Partido Obrero de Unificación Marxista) csatlakozott, amelynek fizikai megsemmisítésére Alekszandr Orlov, a sztálini NKVD helyi képviselője parancsot adott a spanyol kommunista pártnak! A baloldaliak belharcai és a finoman szólva negatív szovjet hozzájárulás segítette a fasizmus győzelmét. A szovjet kommunista rendszer a spanyol polgárháborúban a demokrácia ellenfeleként lépett fel.

Miért érdekes mindez? Azért, mert a mai spanyolországi demokrácia nem érett, hanem meglehetősen nyers és fiatal. A nyelvileg is erőteljesen soknemzetiségű országban fenntartja az egységes nemzetállam képtelen fikcióját. Minden esetleges katalán (vagy éppen baszk, galíciai) függetlenségi népszavazás tehát eleve ellentmond a jelenlegi spanyol alkotmánynak, így érvényesen – és békésen – meg sem rendezhető. Jogi és politikai zsákutca. Egyelőre.

Magyar szempontból azt hiszem, hogy nem kell túlságosan magyarázni a dolog jelentőségét. Európában sok új állam van, amelyekben még nyers a demokrácia. Ha a kulturális, sőt nyelvi elemet is nagyon erőteljesen magában foglaló magyar nemzeti tényező csakis a demokrácia fejlődésével nyerhet legitimitást a többségi nemzetek szemében, akkor erre még hosszabb ideig várunk kell. De a skót népszavazásnak ebből a szempontból is óriási jelentősége van. A nem győzelme ellenére is komoly előrelépés mind a demokrácia, mind a nemzeti önrendelkezés kiteljesedése tekintetében.

Tisztelet Nagy-Britanniának

A skót népszavazás lehetővé tételével az angol arisztokrácia és a brit politikai osztály hallatlanul magasrendű politikai kultúráról tett tanúbizonyosságot. A brit miniszterelnököt még pártbeli barátai is keményen bírálták azért, hogy elfogadta a népszavazást azzal az egyértelműen világos kérdéssel, hogy akarja-e a választó, hogy Skócia független állam legyen. Nem volt harmadik választás, valamiféle igen, de. Nem volt javaslat a status quo megőrzésére sem. Éppen ellenkezőleg: a „nem” győzelme esetére az országos pártok mindegyike határozottan állást foglalt a skót önrendelkezés további kiteljesítése mellett. David Cameron brit miniszterelnök már menetrendet is adott a tárgyalások alapjául szolgáló kormányzati törvényjavaslatok kidolgozására, amelyek megjelölik mindazokat a területeket, amelyek ezentúl skót belügyé válnak. Várható, hogy a legfontosabb három terület, amelyen a skót autonómia tovább bővül, magában foglalja majd az adózást, a közkiadások újabb körét és a jóléti közszolgáltatások egyre nagyobb hányadát.

Kiemelt tiszteletünk megilleti az Egyesült Királyság népét is. Szórva-nyos esetektől eltekintve a népszava-

zási kampány rendkívül kulturáltan zajlott le. A két tábor nem ócsárolta, hanem alapvetően és mindvégig tisztelte egymást. Volt két, egyenként másfél órányi, egyenesben közvetített televíziós vita Alex Salmond, a Skót Nemzeti Párt elnöke, skót első miniszter és Alistair Darling, az „Együtt Jobb” (Better Together) kampány vezetője, volt munkáspárti pénzügyminiszter között. Noha a kampány során elhangzottak megalapozatlan kijelentések, amelyek elsősorban a félelemkeltést szolgálták, a skót népkép volt módja ezek megelégelésével véleményt formálni. Bizony szégyen lett volna csak annyit mondani, hogy folytatjuk.

Ami számít, és ami nem

Fontos tanulság az is, hogy a brüsszeli székhelyű európai politikai osztály egyáltalán nem állt a helyzet magaslatán. Képviselőik legtöbbször nem értették meg a skót népszavazás történelmi jelentőségét, nem illesztette azt bele a demokrácia fejlődési folyamatába. Félve az Európai Unió hatalmának gyengülésétől sokan csak annyit tudtak mondani, hogy egy önálló Skócia nem lesz automatikusan az Európai Unió tagja, hanem újból felvételnie kell. Mivel a Lisszaboni Szerződés vagy bármelyik más európai jogszabály ezt nem mondja ki egyértelműen, itt is csak a félelemkeltés ösztöne munkált.

Intellektuálisan gyenge volt a brit gazdasági és pénzügyi körök érvelése is. Az 5 és félmillió lakosú Skóciát sokan életképtelennek minősítették, miközben a csaknem teljesen azonos méretű Norvégia, Dánia, Svédország, Szlovákia, az alig valamivel kevesebb lakosú Horvátország vagy éppen a négy és félmillió Ír Köztársaság önállóságát és életképességét már soha senki nem vonja kétségbe. Közgazdasági és szociológiai közhely, hogy ezúttal nem a méret számít, hanem elsősorban a gazdaság nyitottsága és a helyi intézmények minősége.

Érdekesen, noha felszínesen alakult a nemzeti valuta körül forgó vita is. Mind a Bank of England kanadai állampolgárságú kormányzója, Mark Carney, mind pedig George Osborne brit pénzügyminiszter kizárta azt, hogy az esetlegesen függetlenné váló Skócia továbbra is használhassa az angol fontot, holott ez legkevésbé sem rajtuk múlt volna, hanem elsősorban azon, hogy a skót társadalom mit fogadott volna el értékálló fizetési eszközként. Macedónia és Koszovó példája ékesen bizonyítja, hogy sem az Európai Központi Bank, sem pedig az érintett államok vezetői nem voltak képesek megakadályozni azt, hogy a nemzeti valuta az euró legyen. Nyilvánvaló képtelenség lett volna megtiltani a skótoknak az angol font használatát. Ráadásul Alex Salmond skót első miniszter meg akarta tartani a királynőt és a fontot; márpedig semmi különbség nincs a kettő között abból a szempontból, hogy végső soron egyik sem a politikusok akaratától, hanem a demokratikus társadalom tudatos vagy spontán, de mindenképpen felelős döntésétől függ.

Ami számít, az maga népszavazás, nem pedig az eredménye. Az európai és a nyugati civilizáció egyik legfontosabb bölcsője, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága leckét adott nekünk demokráciából. Tanuljunk belőle most is, mint Széchenyi idején.

TÓTH KRISZTINA PILLANATRAGASZTÓ

**MINDEN KAPCSOLAT
IDŐZÍTETT BOMBA**

KÖTETBEMUTATÓ:

2014. 10. 14. 17.00
PETŐFI IRODALMI MUZEUM
(1053 BP. KÁROLYI U. 16.)

A SZERZŐVEL TÖRÖK ANDRÁS
MŰVELŐDÉSTÖRTÉNESZ BESZÉLGET.
KÖZREMŰKÖDIK: SCHERER PÉTER

Tóth Krisztina
Pillanatragsztó

MAGVETŐ